

Advokát v právnom štáte¹

G a j d o š o v á, M.*

GAJDOŠOVÁ, M.: Advokát v právnom štáte. Právny obzor, 102, 2019, č. 1, s. 22 – 43.

Lawyer in a legal state. This article describes recent understanding of the advocate in the law-governed state in several historical examples, where positive and also negative experiences of history of Slovakia emphasize relationship between the advocate and the law-governed state and his role there.

Key words: *advocate, advocacy, self-government, history of advocacy*

Tento príspevok približuje súčasné ponímanie advokáta v právnom štáte na niekoľkých historických príkladoch, kde kladné, ale aj negatívne skúsenosti z našich dejín zvyrazňujú vzťah advokáta a právneho štátu, respektíve úlohu advokáta v právnom štáte.

Advokát a advokácia

Úlohy advokáta sú všeobecne zrejmé – vykonáva advokáciu alebo tiež poskytuje právne služby. Nie sú to len úlohy, aj zákon definuje, že ide o poslanie.² Podľa Ústavy Slovenskej republiky advokácia tak pomáha naplňovať ústavné právo na súdnu a inú právnu ochranu: *Každý má právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom.*³ Hoci dlhodobo sa vnímal výkon advokácie ako činnosť advokáta samotného, jeho ako fyzickej osoby, dnešná právna úprava sa posunula aj do sféry právnických osôb.⁴

Napriek zákonnému vymedzeniu advokácie ako činnosti advokáta, pojem „advokácia“ je širší. Advokácia je všeobecné vyjadrenie pre advokátsky stav organizovaný v štá-

* Doc. JUDr. Mgr. Martina G a j d o š o v á, PhD., Katedra teórie práva a ústavného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu APVV-17-0056 s názvom *Ústava liberálno-demokratického štátu a radikalizácia politickej kultúry*.

² Podľa z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii, § 1 *Poslanie advokácie: (1) Advokácia pomáha uplatňovať ústavné právo fyzických osôb na obhajobu a chrániť ostatné práva a záujmy fyzických osôb a právnických osôb (ďalej len klient) v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, so zákonmi a s inými všeobecne záväznými právnymi predpismi. (2) Výkon advokácie je zastupovanie klientov v konaní pred súdmi, orgánmi verejnej moci a inými právnymi subjektmi, obhajoba v trestnom konaní, poskytovanie právnych rád, spisovanie listín o právnych úkonoch, spracúvanie právnych rozborov, správa majetku klientov a ďalšie formy právneho poradenstva a právnej pomoci, ak sa vykonáva sústavne a za odmenu (ďalej len **právne služby**). (3) **Právne služby** na území Slovenskej republiky poskytujú advokáti, ako aj ďalšie fyzické osoby a právnické osoby uvedené v ustanoveniach § 30 písm. b) hosťujúci euroadvokát, c) usadený euroadvokát, d) zahraničný advokát, e) medzinárodný advokát a i) zahraničná právnická osoba za podmienok a spôsobom ustanoveným týmto zákonom. Advokáti poskytujú iné služby v súlade s osobitnými predpismi. (Napríklad zákon č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní v znení neskorších predpisov.)*

³ Čl. 47 ods. 2 Ústavy SR.

⁴ Podľa z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii, § 12: *Výkon advokácie: (1) Advokát môže vykonávať advokáciu a) samostatne, b) v združení spolu s inými advokátmi, c) ako spoločník verejnej obchodnej spoločnosti, d) ako komplementár komanditnej spoločnosti alebo e) ako konateľ spoločnosti s ručením obmedzeným.*

te, napríklad v stavovskej organizácii, alebo tiež spoločenstvo advokátov v štáte. Advokácia je aj všeobecné označenie pre činnosť, ktorú advokáti vykonávajú. Tu je však spojených viacero druhov činností. Výkon advokátskeho povolania advokátom nie je výkonom štátnej ani verejnej moci. Je to činnosť súkromnoprávneho charakteru, ktorá je poskytovaná individuálne klientovi (fyzickej či právnickej osobe, aj štátu). No v pojme advokácia je v širšom zmysle zakomponovaný aj pojem advokátskej komory. Výkon činností advokátskej komory ako samosprávnej stavovskej organizácie v sebe zahŕňa aj výkon verejnej moci. Túto verejnú moc vykonáva vo verejnom záujme, v súlade s ústavou (napr. čl. 47 ods. 2), na základe vymedzenia zákona o advokácii. Štát poskytol advokácii samosprávu. Ide o takzvanú záujmovú samosprávu, ktorú pozná teória práva všeobecne, respektíve vo veľkom rozsahu s ňou pracuje ústavné i správne právo. Verejná moc a verejný záujem sú tu zadefinované právomocami komory, ktoré spočívajú v dozore nad prístupom k povolaniu a k vyvodzovaniu disciplinárnej zodpovednosti v prípade individuálnych pochybení. Úlohy komory plnia orgány komory zvolené a vytvorené advokátmi samotnými, teda napokon znova advokáti.

Aké úlohy plní advokát pre právny štát?

Advokát vykonáva svoje služby, ktoré by sme mohli charakterizovať ako tie isté a v každom období – poskytovať právne poradenstvo a obhajovať svojho klienta pred súdmi alebo inými orgánmi štátu, resp. orgánmi verejnej moci. Advokát túto úlohu plní oddávna a v zásade všade, teda by mohli sme povedať, že svoju úlohu plní tak v právnom štáte, ako aj v jeho pendante, v policajnom štáte, alebo aj na ktoromkoľvek mieste v tejto schéme, v prevažujúco právnom i v prevažujúco policajnom štáte.⁵

Je advokát nutný pre právny štát? Pre kladnú odpoveď sú nevyhnutné isté predpoklady pre advokáta i advokáciu. Začínajú nárokmi na advokáta i nárokmi na výkon jeho činnosti, ale aj nárokmi na jeho organizovanie a začlenenie v štáte. Tu je možné začať kvalitným vzdelaním, vospelosťou spoločnosti i štátu, atmosférou a požiadavkami, ktoré sa kladú na advokáta a na jeho činnosť. Ide o priestor práva a aj iných normatívnych systémov. Pre túto príležitosť je záujem zameraný predovšetkým na právne vyjadrenie nárokov na kvalitu.

Vychádzajúc zo všeobecne dostupnej literatúry, alebo hoci aj z prednášok doc. Káče-
ra⁶, pojem právneho štátu sa používa na klasifikáciu štátneho režimu, pričom základným kritériom delenia je tu spôsob výkonu štátnej moci. Doktrína právneho štátu odpovedá na otázku: „Ako sa má vládnuť?“, resp. „Má mať štátna moc nejaké právne limity a ak áno, tak aké?“. Ak sa vládne na základe práva, resp. ak právo kladie výkonu štátnej moci určité hranice, potom ide o právny štát. Ak, naopak, štát koná svojvoľne, ak si štátne

⁵ Ide o zámerné zjednodušenie, pretože „z historického hľadiska právny štát predstavuje (...) víťazstvo nad policajným štátom, čo bolo dobové pomenovanie absolutistickej monarchie. V súčasnosti sa termín policajný štát rozšíril aj na iné formy vlády“. In PRUSÁK, J. *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, Bratislava, 1995, s. 162.

⁶ KÁČER, M. Právny štát. Prednáška z teórie práva I, zimný semester, akademický rok 2018/2019; napr. PROCHÁZKA, R. – KÁČER, M. *Teória práva*. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 84 a nasl.

orgány môžu voči občanom dovoliť, čo sa im zachce, pričom právo neposkytuje občanom žiadne záruky, že moc štátu nebude proti nim zneužitá, potom sa hovorí o policajnom štáte. No nielen postup výkonu štátnej moci – v súlade so zákonom – je podstatný. Ide aj o obsah týchto právne vyjadrených pravidiel. Ak má byť štát právny, potom sa musí hlásiť k určitým konštitutívnym hodnotám, ktoré nemôžu byť zrušené, aj keby si to želala väčšina občanov. Ide predovšetkým o ľudské práva, ktoré patria každému človeku a ktorých ochrana dáva právnemu štátu dnešný význam.

Pre právny štát je dôležitý slobodný a nezávislý advokát, združený v nezávislej stanovskej organizácii oddelenej od štátu.

Samosprávna advokátska komora

Z historického pohľadu je zrejmé, že úloha advokáta pre myšlienku právneho štátu sa posilnila na našom území v 19. storočí. Veľkou mierou do toho zasiahla idea osamostatnenia advokácie, oddelenia od štátu, oslobodenia od štátnych zásahov. Vznikli samosprávne advokátske komory, a tým sa posilnilo aj samostatné a predovšetkým slobodné konanie advokáta pri výkone povolania. Advokácia bola dovtedy výraznejšie závislá od súdov a od ministra spravodlivosti. Advokácia si vyhradila dozor nad prístupom do povolania sama sebe. Odstránili sa menovania ministrom spravodlivosti do obvodu určeného súdu. Advokácia si vyhradila spravovanie svojich vecí, vytváranie svojich pravidiel, rozhodovanie o svojich veciach sama sebe. Napokon si vyhradila aj vyvodzovanie disciplinárnej zodpovednosti sama sebe.

Keď sa v Uhorsku pripravoval advokátsky poriadok (zák. čl. XXXIV z roku 1874 o advokácii)⁷, zvažovali sa aj zahraničné úpravy a prístupy k advokácii. Tieto dôvody dodnes nestratili aktuálnosť a aj návrat k tomuto typu organizovania samosprávnej advokácie po prerušení v rokoch 1948 – 1989 u nás sú toho dokladom. Kritike bol podrobený najmä súdový pruský prístup. Stručne vyjadrené: advokát má byť vzdelaný a čestný – advokát má byť nezávislý od súdu a úradov, aby mohol aj kritizovať bez strachu, že ho štátna moc môže zosadiť, alebo mu už nepridelí prípad (tomuto bol vystavený advokát v Prusku za Fridricha II) – advokát nemá byť disciplinárne podradený súdu (tomuto bol vystavený advokát v Prusku za Fridricha II), iba v odvolacích disciplinárnych veciach a to iba vyššiemu súdu, najlepšie najvyššiemu súdu. (V Prusku sa rozmohli „pokútnici“, ktorí neboli takí erudovaní, ako boli odvážni, lebo neboli menovaní a odvolateľní štátom – v Berlíne pôsobilo 59 advokátov a 400 „pokútnikov“). Kritike bol podrobený aj dočasne uvoľnený francúzsky prístup: voľnosť degradovala advokáta na obchodníka, zmenšil sa vplyv vzdelania a praxe, zvýšila sa bezuzdnosť po zisku.⁸

⁷ V Uhorsku v roku 1875 vzniklo 28 advokátskych komôr, z toho 4 na dnešnom území Slovenska, so sídlom v Bratislave, Košiciach, Banskej Bystrici a Prešove.

⁸ Podrobnejšie pozri: GAJDOŠOVÁ, M. – KERECMAN, P. – ĎURIŠKA, Z. – KUŠNÍR, J. – HELLENBART, V. *Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948*. Bratislava : SAK, Veda, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 27 a nasl.; Spracované podľa prekladu Viktórie Hellenbart diela: KRÁLIK, L. *A Magyar ügyvédség, Az ügyvédi kar (Maďarská advokácia, Advokátsky zbor)*. Budapešť : Franklin – Társulat, 1903.

Základné úlohy samosprávnej advokátskej komory možno zhrnúť takto:

- dozor nad prístupom do advokácie;
- dozor nad kvalitným výkonom advokácie – výchova dorastu, advokátske skúšky, disciplinárne konanie;
- správa vlastných vecí v súlade so zákonom, ale oddelene od štátu, na základe rozhodovania advokátmi samotnými, prostredníctvom svojich volených orgánov a svojich schválených pravidiel;
- sebestačnosť;
- komunikácia so štátom tak, aby sa hľadelo na stavovské záujmy v legislatíve i v praxi a tiež poskytovanie odborných stanovísk tam, kde je potrebné pre legislatívu a prax vplývať v jednotlivých oblastiach práva.

Pre právny štát je dôležitý slobodný výkon advokácie zastrešený nezávislou samosprávnou komorou. Tá je vyjadrením del'by verejnej moci v štáte a zároveň vyjadrením rešpektu štátu k „ne-štátu“ a delegovaním jej niektorých zložiek verejnej moci.

Advokáti prostredníctvom komôr reagovali na zákony zakotvujúce občianske práva a slobody, apelovali na prehľadné zákonodarstvo a upozorňovali na hypertrofiu práva

Advokátske komory (v uhorskom období, aj po vzniku Československa) boli povinné výročne podávať správy ministerstvu spravodlivosti. Pripravoval ich správny výbor komory a schvaľovali sa na valnom zhromaždení, teda advokáti s nimi boli oboznámení. V správe sa sumarizoval stav advokátov a koncipientov, celoročný pohyb v zoznamoch, hospodárenie komory, disciplinárna oblasť, ale najmä vzťah k štátu – sumár i kritika legislatívnych prác, sumár i kritika aplikačnej praxe v obvode pôsobnosti advokátskej komory, stav na súdoch vyšších i nižších, na úradoch. Komory v správach podávali návrhy na zlepšenia a opatrenia na vyriešenie problémov. Samozrejme, osobitná stať výročnej správy bola téma stavovská –legislatíva a prax. Ministerstvo na to muselo reagovať. Jednak sa mu vždy sumarizovalo 28 kritik (od jednotlivých advokátskych komôr) a jednak malo relatívne dobrý prehľad.

Treba si uvedomiť, že podiel vzdelaných osôb nebol až taký veľký ako dnes, a preto aj podiel advokátov na právny systém krajiny bol zásadný. Ilustračne to potvrdí štatistika z roku 1910, podľa ktorej v Uhorsku pôsobilo 300 verejných notárov, 2 646 sudcov, 6 743 advokátov a 4 364 advokátskych koncipientov.⁹

Advokáti patrili k vzdelaným osobám v práve a zároveň znalosť právnych pomerov ich viazala aj istou zodpovednosťou za tieto pomery. Neboli len ochrancami práv svojich klientov, vnímali právo, proces, normotvorbu v širších súvislostiach. Mali aj na to všetko svojím spôsobom dosah.

⁹ „V roku 1910 bolo v Uhorsku 300 kráľovských notárov, z toho jeden Slováč. Sudcov bolo 2 646, z toho 30 Nemcov, 1 Slováč, 41 Rumunov, 1 Rus, 6 Srbov, 7 inej národnosti a ostatní Maďari. Advokátov bolo 6 743, z toho 136 Nemcov, 92 Slováčov, 370 Rumunov, 4 Rusi, 8 Chorvátov, 103 Srbov, 20 inej národnosti, ostatní Maďari. Advokátskych kandidátov bolo 4 364, z toho 114 Nemcov, 43 Slováčov, 308 Rumunov, 3 Chorváti, 60 Srbov, 14 inej národnosti, ostatní Maďari.“ Štatistika uverejnená v Právnom obzore č. 4 z roku 1918. In OVEČKOVÁ, O. a kol. *100 rokov časopisu Právny obzor*. Bratislava : Veda, 2017, s. 71.

V nasledujúcich riadkoch uvediem niekoľko kritik, upozornení a apelov z výročných správ jednotlivých advokátskych komôr v Uhorsku na dnešnom území Slovenska. Dokladujú, že advokáti celkom jasne upozorňovali štát, že má dodržiavať právo, že má byť limitovaný zákonom a že je zodpovedný za absenciu zákonnej úpravy, ktorá limituje štát v priestore, kam občania siahajú nemožno. Zároveň sú dokladom skutočnosti, že advokáti združení v advokátskych komorách nastavovali štátu kritické zrkadlo.

Advokátska komora v Bratislave vo svojej výročnej správe za rok 1909 apelovala za slobodu slova a slobodu tlače.¹⁰ Vo výročnej správe za rok 1913 kritizovala neprehľadnosť legislatívnej činnosti.¹¹

Kritická bola tiež Advokátska komora v Košiciach vo výročnej správe za rok 1912 a ministra spravodlivosti vyzvala na nápravu stavu v legislatívnej činnosti v parlamente. Upozornila aj na neprípustnosť prílišnej miery uváženia exekutívy pre obmedzenie základných slobôd v dôsledku výnimočného stavu.¹² Vo výročnej správe za rok 1913¹³ ko-

¹⁰ „Reforma tlačového práva: Ustanovenie tlače už dozrela na reformu. Prechmaty, ku ktorým sa necháva umiestiť politická tlač a niektoré noviny, ktoré narušujú pokojný život a prácu súkromných osôb, ťažko možno ďalej trpieť. Otázkami reformy sa v minulom roku zapodievala aj oficiálna anketa. Zvýraznila najmä dve hľadiská. Jedným bolo, že aké opatrenia by rozšírili politický vplyv vlády na novinársku prácu, druhým hľadisko reformných snáh novinárov, čiže ktoré opatrenia by viedli k tomu, aby bola sloboda tlače reformovaná bez toho, aby sa to týkalo prechmatov a sprenevier vydavateľov. Od nich sa podstatne líši právnický názor; podľa ktorého cieľom reformy tlačového práva je zavedenie takých opatrení, ktoré sú spôsobilé posilniť slobodu tlače, zaručiť pokoj a klud súkromného života a rozvíjať moc právnych ideí. Dúfame, že sa uplatní právnické hľadisko.“ In GAJDOŠOVÁ, M. – KERECMAN, P. – ĎURIŠKA, Z. – KUŠNÍR, J. – HELLENBART, V. *Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948*. Bratislava : SAK, Veda, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 97.

¹¹ „(...) advokátska komora listuje s obavami minuloročné hutné zákonné články a nevie sa úprimne tešiť horúčkovitému zákonodarstvu. Ten upokojujúci pocit, ktorý by u obrancov a inovátorov právneho systému mali prirodzene vyvolávať nové zákony, naruša početná disharmónia. (...) Celý rad zákonov je poznačený horúčkovitým procesom, následkom čoho nadobúdajú zákony účinnosť skôr, ako je vytvorená živná pôda pre ich aplikáciu. Prijaté zákony už na druhý deň potrebujú novelizáciu, prípadne doplnenie, pričom ustanovenia týkajúce sa najrôznejších inštitúcií verejného života sú rozptýlené nesystematicky v zákonoch, v ktorých by sme ich najmenej hľadali. (...), Požehnané môžu byť len postupné reformy, pri ktorých každé písmeno sa zakladá na životnej skúsenosti a zrelosti, ako my hovoríme – dostalo sa do krvi právnikov a odiaľ do zbierky – a nie masová, stresujúca a silená kodifikácia, ktorá naruší praktický život.“ In GAJDOŠOVÁ, M. – KERECMAN, P. – ĎURIŠKA, Z. – KUŠNÍR, J. – HELLENBART, V. *Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948*. Bratislava : SAK, Veda, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 98.

¹² „(...) spôsob vlní praktizovaného zákonodarstva, keď bola opozícia násilím vyvedená z rokovacej miestnosti a zákony boli schvaľované za krytia bajonetmi“, bol nemierny a „trpí tým všeobecná úcta voči takto schváleným zákonom, hoci táto úcta je morálnym základom každého zákona (...) My nepovažujeme len za naše právo, ale za našu povinnosť prikázanú úctou k zákonu, aby sme vyjadrili náš protest a požiadali Vašu excelenciu, ako najvyššieho strážcu zákona, aby nasadila všetok svoj vplyv a bola taká láskavá a zapôsobilá v záujme toho, aby sa zákonodarstvo vrátilo na správnu cestu“. K zák. čl. LXIII a LXVIII/1912 o vojenských službách komora uviedla, že „nemôžeme potlačiť naše obavy ohľadom slobodu občanov ohrozujúcich výnimočných opatrení pre prípad vojny (...) hoci uznávame, že vo výnimočných časoch môžu byť potrebné výnimočné bezpečnostné predpisy, predsa nepovažujeme za prípustné, aby termín začatia výnimočných stavov a s tým spojené konfiškácie slobody tlače a združovacích a zhromažďovacích práv boli závislé od samovoľného rozhodnutia aktuálnej výkonnej moci“. In GAJDOŠOVÁ, M. – KERECMAN, P. – ĎURIŠKA, Z. – KUŠNÍR, J. – HELLENBART, V. *Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948*. Bratislava : SAK, Veda, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 157.

¹³ In GAJDOŠOVÁ, M. – KERECMAN, P. – ĎURIŠKA, Z. – KUŠNÍR, J. – HELLENBART, V. *Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948*. Bratislava : SAK, Veda, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 164.

šická komora apelovala na nezávislosť súdnej moci a limity moci výkonnej: „Okrem prehnanej aktivity zákonodarstva verejný život charakterizujú aj excesy štátnych zásahov. Na úkor osobnej iniciatívy sa šíri protekcionizmus, výkonná moc rozširuje svoju právomoc a obmedzuje moc súdnu. Nielen legislatíva, ale čo je ešte ohromnejšie, aj sama súdna prax ukazuje náklonnosť na to, aby na svoj úkor nechala priestor administratíve, prenecháva svoju právomoc verejnej správe aj v menej diskutabilných prípadoch, čo predstavuje jednoznačný náznak úpadku jej nezávislosti.“ Zaujímavým príkladom animovania v prospech zákonodarnej činnosti na úseku politických práv bola prosba uzákoniť slobodu zhromažďovania a združovania: „Prosíme o kodifikáciu zhromažďovacieho práva a spolčovacej slobody v jednotnom zákone, lebo tieto dve základné práva boli zatiaľ regulované iba v nesúvislých nariadeniach a žiadne ústavné garancie k nim nepatria, čo znamená, že sú vystavené svojvôli policajtov a slúžnych.“

Advokácia po vzniku Československa

Po vzniku Československa zostal výkon advokácie naďalej slobodný a zostali aj samosprávne advokátske komory. Pre Slovensko však došlo k obmedzeniu autonómie. Zlúčili sa obvody bývalých uhorských advokátskych komôr v Bratislave, Košiciach, Banskej Bystrici a Prešove a určilo sa nové sídlo – Turčiansky Sv. Martin (1921¹⁴). Zostal tak k dispozícii len jeden správny výbor a ten vytvorila vláda. Pôvodne advokátmi volený orgán sa zmenil – členov správneho výboru menoval minister spravodlivosti po dohode s ministrom unifikácie. Tento menovaný výbor aj kumuloval pôsobnosť valného zhromaždenia, teda zhromaždenia advokátov sa už v ďalšom období neorganizovali.

Na jednej strane pôsobili z mnohých strán advokácie tlaky na vládu v prospech opätovného zavedenia autonómie do advokátskej samosprávy. Na druhej strane vznikali nové spolky advokátov, ktoré v dobrovoľnom priestore slobody združovania tlačili jednak na obnovenie autonómie v advokácii a tiež robili aktivity v prospech advokátskeho stavu, napr. vzdelanie, sociálna starostlivosť.

Téma kritiky štátu v jeho postupoch nebola na programe dňa nielen preto, že kritizovať štát z pozície správneho výboru advokátskej komory menovaného ministrom spravodlivosti a unifikácie sa ani neočakáva. Na programe dňa totiž bolo budovanie nového štátu, nového súdnictva, novej normotvorby a osobitne téma unifikácie právneho poriadku, vytváranie novej štátnej správy, personálne zabezpečenie nových orgánov štátu na ústrednej i miestnej úrovni, pravidelná spolupráca a koordinácia na spoločných advokátskych i právnických zjazdoch.

Slobodný výkon advokácie sa udržal a napokon aj ako-tak samosprávne spravovaná advokácia (medzi menovanými členmi správneho výboru boli nielen politicky vhodní adepti, ale bolo tam viacero skúsených starších advokátov z dôb uhorských, i dokonca

¹⁴ Advokátska komora so sídlom v Turčianskom Sv. Martine fungovala od roku 1921 pre celé Slovensko (do roku 1938 aj v disciplinárnych veciach pre advokátov v Podkarpatskej Rusi). Od roku 1936 popri nej začala pôsobiť Advokátska komora so sídlom v Bratislave, ktorá od roku 1944 pôsobila pre celé Slovensko, a to až do roku 1948.

funkcionárov pôvodných uhorských komôr). Toto bolo potrebné minimálne udržať, no aj vylepšiť – celé nasledujúce obdobie popri ostatných stavovských požiadavkách silneli snahy za opätovné zavedenie plnej samosprávy.

Horúcimi otázkami pre advokátov teda neboli len stavovské otázky, bol to celý novobudujúci sa štát a právny poriadok.

Obdobie po vzniku Československa je charakteristické tým, že advokátska komora, spolky (Zväz advokátov na Slovensku, Združenie advokátov Slovákov, Právnická jednota na Slovensku), právnický časopis (Právny obzor), ministri, štátna správa, súdnictvo, župy, úrady, advokáti, notári boli osobne poprepletaní.

Dokladujú to najmä (ale nielen) aktivity Vavra Šrobára ako ministra s plnou mocou pre správu Slovenska. Jeho úlohou bolo usporiadať pomery na Slovensku, vybudovať správu, zabezpečiť justíciu a všetky ďalšie zložky fungovania krajiny ako súčasti novovzniknutej Československej republiky. Hľadal demokraticky zmýšľajúce a administratívne schopné osoby a snažil sa konsolidovať povojnové Slovensko. Takto väčšinu pozícií županov zastali slovenskí advokáti (11 z 15)¹⁵. Pritom Vavro Šrobár bol známy svojou nekompromisnosťou v prijímaní nových štátnych úradníkov a jeho previerkami „národnej a štátnej spoľahlivosti“ prešiel len zlomok slovenskej inteligencie.¹⁶ Dalo by sa povedať, že nová správa štátu na Slovensku stála na advokátoch, ktorí sa v tomto zložitom čase rozhodli venovať svoje sily službe novobudujúceho sa štátu.

Na ilustráciu možno uviesť niekoľko príkladov, keď slovenskí advokáti po vzniku Československa z advokácie odišli, aby zastávali rôzne pozície v štátnych štruktúrach: *Ján Jesenský* – župan, neskôr viceprezident krajiného úradu; *Ivan Dérer* – referent pre spravodlivosť na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska a krátko aj minister s plnou mocou pre správu Slovenska, minister unifikácie, minister školstva a národnej osvety, minister spravodlivosti; *Vladimír Fajnor* – župan, prezident súdnej tabule v Bratislave, minister unifikácie, prezident Najvyššieho súdu ČSR, minister spravodlivosti; *Juraj Slávik* – župan, minister poľnohospodárstva, minister unifikácie a minister vnútra; *Martin Mičura* – župan, minister s plnou mocou pre správu Slovenska, prezident súdnej tabule v Košiciach, prezident vrchného súdu v Bratislave; *Jozef Országh* – župan, prezident krajiného úradu; *Augustín Ráth* – sekčný šéf na ministerstve unifikácie, dekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského a aj rektor tejto univerzity; *Adolf Vladimír Záthurecký* – referent na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska, druhý prezident Najvyššieho súdu ČSR, sudca Ústavného súdu ČSR; *Ivan Markovič* – minister národnej obrany a minister unifikácie; *Jozef Kállay* – župan, neskôr prezident verejnotárskej komory.

¹⁵ Vavro Šrobár postupne menoval nasledujúcich prvých slovenských županov z radov advokátov: spišský – *Ján Ruman*, líptovský – *Jozef Kállay*, oravský – *Vladimír Pivka*, zvolenský – *Vladimír Fajnor*, tekovský – *Martin Mičura*, gemersko-malohontský – *Samuel Daxner*, hontiansky – *Gustáv Lehocký*, šarišský – *Pavel Fábry*, komárňanský – *Otakar Jamnický*, abovsko-turniansky – *Ján Sekáč*, novohradský – *Ludovít Bazovský*. Okrem týchto advokátov za županov boli ustanovení jeden lekár, jeden katolícky a jeden evanjelický kňaz, a jeden statkár; ŠRÁMKOVÁ, A. *Ludovít Bazovský – nezlomný rodák slovenský?* Prešov: Universum-EU, 2014, s. 123-124.

¹⁶ OROSOVÁ, M. *Architekt Dušan Jurkovič ako vládny komisár pre ochranu pamiatok na Slovensku v rokoch 1919 – 1922* (v tlači: Zprávy památkové péče 5/2018).

Možno, že tento entuziazmus a zrejme aj nová idea štátu spájaná predovšetkým s osobou T. G. Masaryka (humanizmus, demokracia, modernosť,...), či úroveň právneho vedomia alebo aj iné zložky – medzi nimi azda aj vysoká odborná a morálna úroveň slovenských advokátov pôsobiacich v mnohých sférach, aj štátnych – spôsobili, že Československo v medzivojnovom období, najmä v porovnaní s okolitými štátmi, obstálo. Dokonca ho nazývali ostrovčekom demokracie, pričom okolité štáty rýchlejšie „prehupli“ do režimov diktatúry.

Sloboda združovania advokátov a zásah výkonnej a súdnej moci

Po vzniku Československa vznikli advokátske spolky, ktoré ilustrujú veľký význam slobody združovania. Aj oni zohrali svoje miesto pre myšlienky právneho štátu. Z dosiaľ dochovaných a spracovaných dokumentov možno vyvodit' isté poznatky.

Nasledujúci prípad zrejme ovplyvnil ďalšie združovanie advokátov na Slovensku. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska zabránil vzniku spolku šarišských advokátov a vec sa dostala pred súd. Najvyšší správny súd o veci rozhodol v novembri 1923. Z odôvodnenia rozhodnutia nie je zjavné, v ktorom roku sa akt odmietnutia registrácie spolku udial, ale celkom určite sa prípad udial počas úradovania niektorého ministra, pôvodne advokáta¹⁷. Tu sa otázka stavovskej kolegiality zmiešala s pohľadom na potreby nového štátu.

Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska nevezalo na vedomie stanov (neschválilo stanov) spolku *Zväzok pravotárov župy Šarišskej*.¹⁸ Vyčítalo mu účel, ktorému slúži tiež niektorý orgán verejnej správy – pretože účel sa kryje s účelom advokátskej komory, „korporace polouřední zákonem uznané“, ktorej činnosť by sa so Zväzkom iba trieštila. Vyčítané bolo znenie § 1 stanov, kde si ako „účel spolok určil sledovanie istých záujmov hospodárskych, spoločenských a vzdelávacích“. Najvyšší správny súd uznal sťažnosť za dôvodnú. Uviedol, že nemožno použiť záver: spolky si nemôžu vytýčiť určité účely len z dôvodu, že slúžiť týmto účelom je úlohou niektorého orgánu verejnej správy. Podľa takého názoru by minimálne veľká časť spolkov vzdelávacích, kultúrnych, humanitných a podobne bola neprípustná. Takýto záver nemožno vyvodit' ani z pozitívnych predpisov, ani zo zásad spoločovacej slobody a občianskej vôbec, ktorými je ústavná listina štátu predchnutá. Súd konštatoval, že v stanovách určené ciele nemožno považo-

¹⁷ Pre poriadok – ministrami s plnou mocou pre správu Slovenska postupne boli: Vavro Šrobár (pôvodne lekár), do 25. 5. 1920; Ivan Dérer, pôvodne advokát, 25. 5. 1920 – 15. 9. 1920; Martin Mičura, pôvodne advokát, 15. 9. 1920 – 7. 10. 1922; Jozef Kállay, pôvodne advokát, 7. 10. 1922 – 9. 12. 1925.

¹⁸ Nález NSS zo 17. 11. 1923 č. 19.665, Sbirka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních, Jos. V. Bohuslav, svazek V, nálezy z roku 1923 (čís. 1803 – 3046), č. 2884, Praha, 1925, Právnícké vydavatelství v Praze, s. 2074 – 2075; Najvyšší správny súd uznal aktívnu legitimitáciu na podanie sťažnosti predsedom a tajomníkom tohto spolku, i keď uviedol, že právna existencia spolku sa začína, až keď jeho stanov nadobudli platnosť schválením alebo iným spôsobom a až vtedy môže činnosť spolku začať. Uviedol, že keď stanov legitimovali zvolených funkcionárov, aby urobili všetko, čo je k platnému vzniku spolku potrebné, nemožno nájsť rozumný dôvod, ktorý by im bránil využiť opravný prostriedok proti odopretiu schválenia stanov. Súd však uviedol, že nie je úplne korektné, ak pri svojom vystupovaní používali formu, ako keby zastupovali spolok už existujúci.

vať za osobovanie si verejnej moci a neexistuje predpis, ktorým by sa sledovanie takýchto účelov pre členov advokátskeho stavu vyhradil len advokátskej komore. Najvyšší správny súd rozhodnutie ministerstva v roku 1923 zrušil.

Nevedno, aký bol ďalší osud tohto spolku advokátov Šarišskej župy. Je však zrejme, že šlo o výraz spolupatričnosti advokátov bývalej Advokátskej komory v Prešove s tradíciami uhorskými, ktorá bola v roku 1921 zrušená. Regionálne spojení advokáti chceli spoločne obhajovať svoje záujmy využívajúc dobrovoľné združovanie.¹⁹ Advokát v pozícii štátnej správy budujúcej novú republiku („plnomocný minister“) zasiahol proti regionálnemu angažovaniu prešovských kolegov, zrejme s vnútorným dôvodom predovšetkým maďarského a prouhorského prostredia ich regiónu. No Najvyšší správny súd sa držal princípov *secundum et intra legem*.

V nasledujúcom období sa však aktivity advokátskeho stavu spojili vo veľkom spolku. *Zväz advokátov na Slovensku* vznikol v roku 1924 a usiloval sa ako nezávislý spolok advokátov o to, aby správa vlastných vecí bola navrátená advokátskemu zboru. Zvýrazňoval nevyhnutný predpoklad advokácie – nezávislosť a stavovskú samosprávu.²⁰ Podľa stanov²¹ bolo cieľom združenia, „s vylúčením každej politiky a./ hájiť všetky záujmy stavu advokátskeho na Slovensku, a to jak hmotné tak mravné, b./ spolupôsobiť pri vývine súkromného a verejného práva, vplyvať na platné právo, a to tak na judikatúru, ako aj na zákonodarstvo, c./ udržiavať priateľský a kolegiálny pomer a styk medzi advokátmi. Tohto cieľa dosiahne sa prednáškami, právovedeckými prácami, vydávaním odborného časopisu, debatami, návrhmi a sťažnosťami na ktorúkoľvek vrchnosť, súd alebo zákonodarný zbor, spolupúčinkovaním s podobnými organizáciami na území Československej republiky, konečne sjazdy a zábavami.“ Zároveň členom mohol byť len advokát, ktorý bol na území Slovenska zapísaný v advokátskej komore. Členské zápisné bolo 100 korún, čo bolo relatívne veľa, približne ako ročné členské aj v komore (ročné členské sa určovalo na valnej hromade spolku). Stanovy obsahovali klauzulu, že ak by bol zväz rozpustený vrchnostensky, majetok pripadne advokátskej komore na Slovensku. Sídлом zväzu bola Bratislava, pričom sa mohli vytvárať odbočky v sídle súdnych sedrií a v rámci nich skupiny v sídle okresných súdov.

Teda popri „nie úplne samosprávne“ zorganizovanej advokátskej komore na Slovensku bola tu organizovaná činnosť v prospech zjednocovania advokátov pôsobiacich na

¹⁹ Dokladá to aj personálne prepojenie, pretože sťažnosť za spolok predložili Dr. Theofil R., predseda, a Dr. Theodor A., tajomník. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o Dr. Teofila Rosenberga, advokáta z Prešova, ktorý bol dlhoročným funkcionárom vtedy nedávno zaniknutej prešovskej advokátskej komory (od roku 1891 náhradný člen výboru, od 1892 riadny člen výboru, od roku 1911 podpredseda komory). GAJDOŠOVÁ, M. – KERECMAN, P. – ĎURIŠKA, Z. – KUŠNÍR, J. – HELLENBART, V. *Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948*, Bratislava : SAK, Veda, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 670 a nasl.

²⁰ VIČÁNEK, V. Nový advokátsky poriadok. In *Prvý sjazd advokátov zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi v Bratislave dňa 6. a 7. IV. 1935*. Sostavil Výkoný výbor sjazdu. I. sjazd advokátov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, 1935, s. 36-38. V roku 1935 bol generálnym tajomníkom spolku Vojtech Vičánek, predsedom bol Vladimír Trslin.

²¹ „Tieto stanovy beriem v známosť, v Bratislave, 23.10.1924 minister s plnou mocou pre správu Slovenska“, č. 54195, adm. V., č. 71908/924, Stanovy boli prijaté na ustanovujúcom valnom zhromaždení v Trenčianskych Tepliciach 29.6.1924; predseda sriaďujúceho valného zhromaždenia Dr. Jozef Zloch, uhodnovernovateľa 2 podpisy, zapisovatelia 2 podpisy. In Slovenský národný archív, fond: MPS, krab. 66

Slovensku, celkovo, i podľa regiónov určených súdmi. Tento spolok dosiahol veľký vplyv. V roku 1927 mal približne 700 členov, čo bola väčšina advokátov na Slovensku (celkovo ich vtedy bolo približne tisíc). Zaoberal sa napríklad aj starostlivosťou o sociálne zabezpečenie advokátov a ich poistenie pre prípad choroby a smrti. Pre advokátov neexistovalo verejnoprávne nemocenské poistenie, preto sa poistenie riešilo cestou súkromných „komerčných“ poisťovní. *Zväz advokátov na Slovensku* uzatvoril zmluvy s dvoma poisťovňami. Poistenie pre advokáta však nebolo také výhodné, ako keby bolo verejnoprávnym. Preto boli na rôznych fórach advokácie stále prítomné tlaky za vytvorenie jednotného povinného poistenia advokátov buď z pozície jednotlivých komôr, alebo štátom (no do roku 1948 neúspešne).

Druhým významným spolkom bolo *Združenie advokátov Slovákov*. Tieto dva veľké spolky advokátov vykonávali aj spoločné aktivity v prospech znovuzavedenia autonómie v advokácii na Slovensku.

Oba spolky mali v názve Slovensko / Slovák, z čoho možno usúdiť, že aj v tomto dobrovoľnom priestore sa kládol akcent na novú štátotvornú ideu a úsilie pôsobiť v novej republike v súlade s ňou. V tejto súvislosti možno poukázať na nepriazeň štátnej správy na Slovensku pri úsilí o vznik regionálne koncipovaného advokátskeho spolku, kde tradične prevažovala maďarská národnosť v advokácii (spomenutí advokáti Šariša). Dokladá to aj mieru politika v našich dejinách slobody združovania.

V prospech budovania nového štátu svojimi aktivitami citeľne zasiahla *Právnická jednota na Slovensku*. Bol to spolok, ktorý združoval nielen advokátov, ale právnikov všeobecne. Právnická jednota bola založená 12. 5. 1920 v Bratislave. Najagilnejším predstaviteľom bol Cyril Bařinka, advokát, ktorý v počiatoch zorganizoval pre Právnickú jednotu 100 členov. Predsedom sa stal Vladimír Fajnor, bývalý advokát (vtedy predseda súdnej tabule v Bratislave, neskôr minister unifikácie, prezident Najvyššieho súdu ČSR, minister spravodlivosti), prvým podpredsedom Emil Stodola (významný bratislavský advokát, zakladateľ Právneho obzoru a neskôr významný funkcionár Zväzu advokátov na Slovensku), druhým Otto Eisenstein, členmi výboru Ivan Dérer (bývalý advokát a v tom čase minister s plnou mocou pre správu Slovenska, neskôr minister unifikácie, minister školstva a národnej osvety, minister spravodlivosti), Milan Ivanka (významný bratislavský advokát), Jaroslav Vojtíšek, Jiří Štolla, ppl. justičnej služby Rudolf Böhnel a Cyril Bařinka. Valná hromada sa uzniesla vydávať časopis Právny obzor, ktorý od roku 1917 sám financoval Emil Stodola. Právnická jednota mala za cieľ pomôcť vybudovať slovenské právne názvoslovie a plniť vedecké úlohy dovedty, kým túto úlohu neprevezme profesorský zbor novobudovanej Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.²²

Právnická jednota zasiahla do budovania nového štátu najmä v dvoch smeroch: po prvé organizovaním zjazdov právnikov na Slovensku a v Československu a po druhé pestovaním právnej vedy. Oba smery pôsobenia citeľne zasiahli tvorbu práva i aplikáciu práva v novej republike. Právnická jednota mala na čele osobnosti, ktoré boli aj vrcholovými funkcionármi v štáte, preto bola po celý čas na „pulze dňa“.

²² O. OVEČKOVÁ, O. a kol. *100 rokov časopisu Právny obzor*. Bratislava : Veda, 2017, s. 47 a nasl.

Možno konštatovať, že v medzivojnovom Československu sa chránila a zachovávala demokracia a princípy viazanosti štátu právom. Veľkú úlohu tu zohrali advokáti, pretože z ich vzdelaného a skúseného prostredia sa postupne budovala štátna správa a súdnictvo, zastávali aj ministerské posty, pôsobili v advokátskych či právnických spolkoch, stretávali sa na zjazdoch, spolu často kooperovali a koordinovali aj činnosť štátu – legislatívnu i aplikačnú. Možno zhodnotiť, že to bola veľká komunita, ktorá nielenže bola nútená stále spolupracovať, ale aj chcela. Zrejme duch ich kolegiality bol podstatným hýbateľom diania.

Ako advokátsky spolok (Združenie advokátov Slovákov) dopĺňal rozhodovanie, keď došlo k protičeskej a protižidovskej atmosfére v medzivojnovom Československu

Netreba si robiť ilúzie, že priestor dobrovoľného združovania prináša iba blahodarný vplyv. Sloboda združovania môže poslúžiť na iné účely, ktoré pri hodnotení (nielen) s odstupom rokov majú úplne iný charakter. Zámerne vkladám aj negatívne skúsenosti, ktoré sú síce vytrhnutím z kontextu celkovej práce, aktivít a cieľov advokátskeho spolku, no predsa zasadením do širšieho kontextu našich dejín sú doplnením pohľadu.

Nie sú ešte podrobne spracované dejiny advokátskych spolkov na Slovensku, ale z niektorých archívnych dokumentov vyplývajú isté skutočnosti, ktoré možno podradiť *Združeniu advokátov Slovákov*. Práve niektoré aktivity tohto spolku mali vplyv na právne i mimoprávne prostredie advokácie na Slovensku, pretože prinášali politický akcent. Pritom posúvali tú nepolapiteľnú hranicu – „byť viazaný právom“.

Medzivojnová advokátska komora na Slovensku dôsledne dbala, aby výkon praxe advokátskeho koncipienta bol riadny. Plnila si tak úlohu kladenú zákonom. Advokáti podávali výročné správy o svojich koncipientoch, kde hodnotili ich prax a aktivity. Komora nedostatok výkonu koncipientskej praxe ostro sledovala. Prípady riešila z vlastných zistení, ale aj na základe rôznych oznámení.

Komoru na údajné prípady nevykonávania riadnej praxe upozorňovalo *Združenie advokátov Slovákov*.²³ Napríklad v roku 1934 zaslalo komore list, v ktorom predložilo zoznam advokátskych osnovníkov zapísaných u advokátov v Bratislave podľa zoznamu za ten rok, ktorí „...*prax nevykonávajú, majú iné zamestnanie a sú zamestnancami štátu, iných verejných korporácií a podnikateľov. V záujme advokátskeho stavu žiadame úctive: Ráďte po vyšetrení osnovníkov, u ktorých sa zistí, že prax nekonajú a že sú zamestnaní inde, zo zoznamu advokátskych osnovníkov škrtnúť...*“ Advokátska komora potom vyzvala dotknutého advokáta vysvetliť, či jeho koncipient riadne chodí do advokátskej kancelárie na celý deň, alebo či sa zaoberá iným plateným zamestnaním, ak áno, kde a odkedy. To všetko pod hrozbou vyvedenia disciplinárnej zodpovednosti. Preverovanie sa dotklo napr. dvoch koncipientiek, pôvodcom z Čiech, Mariany Nemcovej, rod. Mesti-

²³ Podľa Sulačeka toto profesijné združenie existovalo od polovice tridsiatych rokov, jeho krajské centrum bolo v Bratislave a pobočky malo v Košiciach a neskôr aj v sídlach ostatných krajských súdov. In SULAČEK, J. *Právnicki práva zbavení*. 1. časť. Bratislava : SNM – Múzeum židovskej kultúry, 2014, s. 39.

covej (narodená v Prahe) a Jarmily Papežovej, rod. Zevlovej (narodená v Pelhřimove) a jej manžela Dr. Bohuslava Papeža (narodeného vo Valašskom Meziříčí).

Postup *Združenia advokátov Slovákov*, ktorý nahlasoval komore údajne pochybné koncipientke praxe, vyvolal nevôľu u kolegov advokátov, ktorých sa oznámenia týkali. S patričnými emóciami sa vyjadril Vladimír Clementis vo vzťahu k oznámeniu smerujúceho proti nemu a jeho osnovníčke Dr. Nemcovej, rod. Mesticovej.²⁴ Na výzvu komory opísal riadnu prácu osnovníčky a proti oznamovateľovi sa ohradil: „*Sdruženie advokátov Slovákov v Bratislave mohlo akiste ušetriť prácu v advokátskej komore, sebe i svojim kolegom, keby si v takýchto prípadoch bolo kolegiálne vyžiadalo informáciu od dotýčaných kolegov, skôr ako urobilo svoje oznámenie. Bol by som im dal k dispozícii termínový kalendár a aktá, z ktorých – s prípadným porovnaním so súdnymi zápisnicami – mohlo si Sdruženie ľahko zistiť bezzákladnosť oznámenia proti mne.*“²⁵

Preverovanie praxe možno hľadať – okrem čistoty výkonu praxe – na jednej strane v českej národnosti koncipientky, ale možno aj v politickej orientácii jej princípála.

Ďalší dochovaný prípad sa týkal Jarmily Papežovej, rod. Zevlovej. Do zoznamu osnovníkov Advokátskej komory Turč. Sv. Martin bola zapísaná k 9. 10. 1934, keď sa jej začala počítať prax u Dr. Radomíra Kubu, advokáta v Bratislave. Advokátska komora reagovala na list *Združenia advokátov Slovákov* so zoznamom advokátskych osnovníkov zapísaných u advokátov v Bratislave (obsahoval aj meno Jarmily Papežovej), ktorí údajne nevykonávali riadnu prax, mali byť vyčiarknutí, a preverila situáciu.²⁶ Z odpovede Dr.

²⁴ Mariana Nemcová najskôr pôsobila v Prahe ako osnovníčka v advokátskej kancelárii Dr. Hartmanna, kde pracovala v októbri a novembri 1932. Od decembra 1932 nastúpila do advokátskej kancelárie Dr. Karola Listopada v Bratislave, kde pôsobila do konca júna 1933. Od 24. 8. 1933 nastúpila k Dr. Clementisovi a pracovala uňho do polovice septembra 1934. Po skončení tejto praxe – v decembri 1934 – bolo doručené Advokátskej komore Turč. Sv. Martin oznámenie *Združenia advokátov Slovákov*, že Dr. Nemcová riadne nevykonávala prax, mala aj iné zamestnanie a preto ju navrhlo vymazať zo zoznamu osnovníkov – teda akoby prax ani nekonala. Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Marianna Nemcová z Bratislavy, č. 3/1933/III, prípis *Združenia advokátov Slovákov* z 15. 12. 1934.

²⁵ „*Na vyzvanie uvádzam toto vysvetlenie: Dr. Nemcová nastúpila ku mne ako osnovníčka v dobe, keď som bol na dovolenej a keď moja koncipientka Dr. Mária Ferbsteinová pre náhlu chorobu odišla taktiež v mojej neprítomnosti na zdravotnú dovolenú. Po návrate z dovolenej v auguste 1933, dňa 25. musel som sa podrobiť ťažkej operácii čelnej dutiny v dôsledku ktorej som celý mesiac kanceláriu nevedel a viedla ju dr. Nemcová. Po rekonvalescencii v novembri 1933 musel som sa podrobiť operácii druhej strany čelnej dutiny v dôsledku ktorej som opätovne nemohol kanceláriu viesť a viedla ju zasa jedine dr. Nemcová. Keď som v polovici decembra 1933 mohol zasa vykonávať riadne svoje povolanie zostala dr. Nemcová ďalej u mňa, ako dobrovoľná praktička, pojednávala u súdu, vykonávala intervencie a konala všetky osnovnícke práce, najmä tiež konferencie so stránkami v záležitostiach, ktoré som jej pridelil. Nie je mi nič známe o tom, že by bola mimo kancelárie u mňa mala iné, ba dokonca platené zamestnanie a považujem to za vylúčené, keďže jednak by mi to bola pravdepodobne hlásila, jednak muselo by to byť zamestnanie, ktoré by vykonávala v hodinách poľudňajších, alebo večerných. Keďže Dr. M. Nemcová bola vydatá a matkou školopovinného dieťaťa iste je vylúčené, aby okrem dochádzania do kancelárie bola bývala vykonávala tiež iné zamestnanie.*“ Komora už ďalej vo veci nekonala. In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Marianna Nemcová z Bratislavy, č. 3/1933/III, správa Dr. Clementisa komore z 24. 12. 1934 o výkone praxe Dr. Nemcovej.

²⁶ Advokátska komora preto v decembri 1934 vyzvala Dr. Kubu, aby „*za 15 dní oznámil pod disciplinárnu zodpovednosťou: či menovaná riadne dochodí do advokátskej kancelárie na celý deň, alebo či sa inde zaoberá iným (plateným) zamestnaním, ak áno kde a odkedy.*“ Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Jarmila Papežová z Bratislavy, č. 127/1934/III, uznesenie č. 127/1934/III/3 z 15. 12. 1934.

Kubu vyplynula osobitná skutočnosť – osnovníčka Dr. Papežová bola aj vedecky činnou na univerzite.²⁷ Táto správa zatiaľ nespôsobila Jarmile Papežovej komplikácie v koncipientskej praxi. No v roku 1937 na základe pretrvávajúcej situácie komora (už Advokátska komora v Bratislave) vyzvala Dr. Kubu, aby požiadal komoru o výmaz svojej osnovníčky aj spätne, od nástupu do kancelárie. Komora dôsledne uplatnila ustanovenie § 5 zák. č. 40/1922 Sb. zák. a nar., podľa ktorého pre koncipienta môže byť započítaná len prax plne konaná. Dr. Kuba preto v marci 1937 požiadal komoru o výmaz Jarmily Papežovej zo zoznamu advokátskych koncipientov, no nie spätne, ale k aktuálnemu dátumu.²⁸ Komora ju však vymazala zo zoznamu advokátskych koncipientov ku dňu zápisu, teda žiadnu prax jej nezapočítala. Dr. Papežová a Dr. Kuba sa v apríli 1937 obrátili na komoru listom, že Dr. Papežová znova od 15. 4. 1937 vstúpila k rovnakému advokátovi do plnej praxe a požiadali o započítanie praxe v rokoch 1934 – 1936. Advokátska komora však rozhodla iba o opätovnom zápise a prax jej počítala až od 27. 4. 1937, t. j. odo dňa doručenia žiadosti o nový zápis.²⁹

S problémami sa stretol aj jej manžel, Dr. Bohuslav Papež.³⁰ Aj jeho sa v roku 1934 dotklo oznámenie *Sdruzenia advokátov Slovákov* Advokátskej komore Turč. Sv. Martin o údajnom nekonaní riadnej osnovníckej praxe. Bohuslav Papež totiž popri osnovníctve prispieval do Lidových novín za riadkový honorár. Komora vec prešetrila a voči praxi Bohuslava Papeža ďalej nezasiahla, v roku 1938 sa stal advokátom. Keď však Jarmila Papežová komore oznámila, že od 15. 5. 1938 vystúpila z praxe u Dr. Kubu a tým istým dňom vstúpila do kancelárie Dr. Bohuslava Papeža,³¹ komora o tejto žiadosti nerozhodla žiadnym spôsobom a nového principála jej v osnovníckej matrike nevyznačila.³² Za jej

²⁷ „...menovaná vykonáva u mňa prax bežnou koncipientskou, zastupuje mňa pri súde v Bratislave zhotovujúc koncepty a dla jej vlastného hlásenia nemá žiadneho iného zárobkového zamestnania. Ďalej je menovaná okrem toho vedecky činnou a pracuje na universite v Bratislave v seminároch celkom bezplatne.“ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Jarmila Papežová z Bratislavy, č. 127/1934/III, list JUDr. Radomíra Kubu z 3. 1. 1935;

²⁸ „... jmenovaná, pokud byla u mne práce koncipientská při menším rozsahu mé kanceláře všechnu vykonala a že zejména také chodívala za mne intervenovati ku soudním sporným a jiným jednáním. Kdybych měl jmenovanou odhlásiti ku výstupu se zpětnou platností, stały by se úkony, které jako koncipientka vykonala až dodnes za mne u soudu zmatečnými a proto prosím v tomto směru o rozhodnutí komory. Proto činím odhlášení ku dnešnému dni.“ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Jarmila Papežová z Bratislavy, č. 127/1934/III, prípis Dr. Kubu z 3. 3. 1937.

²⁹ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Jarmila Papežová z Bratislavy, č. 127/1934/III, uznesenie Advokátskej komory v Bratislave č. 127/1934/III/7 z 27. 4. 1937.

³⁰ Dr. Papež zložil advokátsku skúšku 14. 4. 1938 v Bratislave a do zoznamu advokátov Advokátskej komory v Bratislave bol zapísaný 22. 4. 1938 so sídlom v Bratislave; Bohuš Papež sa narodil v roku 1891 vo Valašskom Mezifíči, promovovaný bol na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1932. Osnovnícka prax: od 21. 12. 1931 u Dr. Gejzu Drechslera, advokáta v Bratislave, Konventná 5; zo zoznamu advokátov bol vymazaný na vlastnú žiadosť 17. 4. 1939, In Matrika SAK, Matrika advokátov Advokátskej komory v Bratislave, zv. II, s. 337.

³¹ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Jarmila Papežová z Bratislavy, č. 127/1934/III, prípis Jarmily Papežovej z 15. 5. 1938.

³² In Matrika SAK, Osnovnícka matrika Advokátskej komory v Bratislava so zápisom Dr. Jarmily Papežovej, zv. I, s. 98.

principála naďalej považovala Dr. Kubu, a keďže Dr. Kuba bol zo zoznamu advokátov vymazaný k 2. 8. 1939, vymazala zo zoznamu osnovníkov aj Dr. Papežovú uznesením z 28. 11. 1939, a to k 2. 8. 1939. V uznesení je uvedené, že „u neho na praxi bola zapísaná dr. Jarmila Papežová, ktorá dosiaľ nedala sa vymazať, ani prepísať“.³³

Politická protičeská atmosféra zrejme ovplyvnila aj úradovanie advokátskej komory.

Veľmi silný príklon k skláňaniu sa k „verejnému záujmu“ a selektovaniu, až k chirurgickým rezom v spoločnosti, advokáciu nevynímajúc, na našom území zaznamenávame od konca roka 1938. Má to svoje historické súvislosti a dotklo sa to celej Európy.

Možno uviesť belgický príklad.³⁴ „V roku 2010 si belgickí advokáti pripomenuli útrapy židovských advokátov počas druhej svetovej vojny výstavou s názvom *Advokáti bez práv v Justičnom paláci v Bruseli. Advokácia nebola uchránená od nacistickej politiky a 28. 10. 1940 bolo vydané nariadenie vylúčiť Židov zo zoznamu advokátov.*“

Pre naše dejiny sú dôležité naše reálne prejavy uhýbania, resp. prispôsobovania hodnôt. Znova možno uviesť aktivity *Združenia advokátov Slovákov*, ktoré zasiahli do profesijného života advokátov a koncipientov Židov na Slovensku. Od prelomu rokov 1938/1939 mal tento spolok také postavenie, že advokátska komora si od neho pýtala stanovisko, ktorým sa aj riadila, ak mala napríklad vyriešiť žiadosť o presídlenie. V tomto období sa z dôvodu verejného záujmu mohol prestup nepovolíť a realizovalo sa to tak, že vyčiarknutie od pôvodného advokáta bolo zaznamenané, ale zápis u nového už nie. Prakticky sa tým tiež realizovali výmazy v zoznamoch, pretože predtým bola v zozname iba vyznačená zmena.³⁵

Zásahom do slobody samotného výkonu advokátskeho povolania bolo opatrenie Stáلهo výboru zo dňa 16. 12. 1938 č. 284/1938 Sb. zák. a nar. o dočasnej úprave niektorých otázok týkajúcich sa advokácie, dodatočne schválené aj v parlamente. Výbor advokátskej komory mal povoliť zápis do zoznamu advokátov, ako aj do zoznamu kandidátov advokácie iba vtedy, ak tým „nie je dotknutý verejný záujem“. Advokát tak už nebol celkom slobodný v určení si svojho sídla, resp. kam sa presídlil. Výbor nemohol priamo určiť advokátovi sídlo, ale mohol mu nepovolíť ním zvolené.

Ako príklad možno uviesť osnovníčku Alžbetu Földesovú, vyd. Dušeková, ktorá na prelome rokov 1938 a 1939 chcela zmeniť principála.³⁶ Od 1. 1. 1939 nastúpila do advo-

³³ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci adv. osnovníka Dr. Jarmila Papežová z Bratislavy, č. 127/1934/III, uznesenie Advokátskej komory v Bratislave č. 127/1939/III/9 z 28. 11. 1939.

³⁴ „Jednou zo známych židovských advokátiiek bola Régine Orfinger, ktorá sa ako prvá žena stala členkou komory v Antverpách v roku 1934 a odvážne vystupovala proti vylúčeniu židovských advokátov. Po oslobodení Antverp sa predpisy komory v septembri 1944 vrátili k pôvodnému zneniu, ale Régine Orfinger sa rozhodla zapísať do Advokátskej komory v Bruseli, ktorá nacistické nariadenia neprebrala automaticky a postavila sa proti nemu.“ Chládeková, M. Advokácia v hlavnom meste Európskej únie: „avocat“, „advokaat“ či „Rechtsanwalt“? Bulletin slovenskej advokácie č. 10/2018, s. 68 a nasl.

³⁵ Pozri GAJDOŠOVÁ, M. – KEREČMAN, P. *Prvé ženy v slovenskej advokácii*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2015; napr. zásahy voči koncipientkám Alžbete Földesovej, vyd. Dušekovej a Estere Berkovičovej v súvislosti s ich zamýšľaným presídlením, kap. 3.11.1; obmedzenia pri vstupe do advokácie a pri presídľovaní, kap. 1.9.1

³⁶ Osnovnícka prax: 23. 2. 1935 – 1. 11. 1938 u Dr. Juľa Reiszsa, Bratislava, 1. 11. 1935 – 6. 9. 1937 u Dr. Pavla Baláža, Bratislava, 6. 9. 1937 – do výmazu zo zoznamu osnovníkov k 31. 12. 1938 u Dr. Karola Geleiho,

kátskej kancelárie Dr. Emila Kordiča, advokáta v Piešťanoch, ale v prepise v zozname osnovníkov nastali komplikácie. Advokátska komora v Bratislave sa obrátila listom na *Združenie advokátov Slovákov* v Bratislave s tým, že „vzhľadom na mimoriadne pomery“ žiada: „*ráče láskavo podať advokátskej komore svoju mienku, či proti prepísaniu menovanej osnovníčky niet namietok...*“ *Združenie advokátov Slovákov* k tomu uviedlo: „...*priaznivé vybavenie žiadosti nedoporučuje (...)* opierajúc sa o § 2, požáťne § 3 *opatrenia stáleho výboru č. 284/38*“ s poukazom na to, že „*počet advokátskych osnovníkov je dostačujúci. Okrem toho by ďalšie zápisy osnovníkov ohrožovali doteraz zapísaných na ich slušnej výžive a potrebnom zaopatrení.*“³⁷ Advokátska komora v Bratislave aj s odkazom na stanovisko *Združenia advokátov Slovákov* rozhodla, že „*prepísanie kandidátky Dr. Alžbety Földešovej-Dušekovej v sozname kandidátov nepovoľuje*“.³⁸ Následne Advokátska komora v Bratislave vo februári 1939 rozhodla o výmaze.³⁹

Advokácia v Slovenskej republike 1939 – 1945

V ďalšom období nášho štátoprávneho vývinu zostali advokátske komory (bratislavská a martinská) aj s menovanými správnymi výbormi. Zostal takmer slobodný výkon

Bratislava; In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci advokátskeho osnovníka Dr. Alžbety Földešová – Dušeková z Bratislavy, č. 21/1935/III.

³⁷ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci advokátskeho osnovníka Dr. Alžbety Földešová – Dušeková z Bratislavy č. 21/1935/III, prípis komory č. 21/1935/III/5 z 11. 1. 1939 *Sdruženiu advokátov Slovákov* v Bratislave; odpoveď *Sdruženiu advokátov Slovákov* z 19. 1. 1939.

³⁸ V odôvodnení správny výbor advokátskej komory poukázal na to, že záujmová korporácia neodporučila žiadosti vyhovieť a ďalej uviedol: „...*Dľa dnešného stavu zapísaných je do soznamu kandidátov advokátstva v Piešťanoch 2 kandidáti, ktorí sú oba židovského vierovyznania. Počet advokátov v Piešťanoch je nateraz 11 z nich sú 6 kresťania a 5 židia. Zisťuje sa, že podľa štatistického výkazu o sčítaní ľudu z roku 1930 okres Piešťany vykazoval 42076 obyvateľov a z nich 2 141 židov. Mesto Piešťany a celé jeho okolie je teda v prevážnej miere čiste kresťanské a nemôže byť teda ani v záujme obyvateľstva a jeho hospodárskych a právnych potrieb, aby sa zvyšoval počet kandidátov advokátstva a tým aj počet budúcich advokátov práve z radov advokátov židovských. Citované oparenia stáleho výboru majú práve na zreteli zamedziť nepomerný vzrast určitého slobodného povolania bez potrebného jeho hospodárskeho podkladu so zretelom na miestne potreby obyvateľstva, ktoré potreby však treba posúdiť podľa dnešného stavu u každého prípadu zvlášť a zvlášť.*“ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci advokátskeho osnovníka Dr. Alžbety Földešová – Dušeková z Bratislavy č. 21/1935/III, uznesenie Advokátskej komory v Bratislave č. 21/1935/III/6 zo 7. 2. 1939 o nepovolení prepisu osnovníka.

³⁹ „...*v sozname kandidátov sa poznačuje, že dr. Alžbera Földešová – Dušeková vystúpila z praxe dňa 31. 12. 1938 z kancelárie advokáta dr. Karola Geleiho, u ktorého bola na právnej praxi zapísaná od 6. 9. 1937 následkom čoho sa týmito dňom vymazuje zo soznamu kandidátov.*“ Osnovníčka vo februári 1939 reagovala ďalšou žiadosťou komore: „...*dovoľuje oznámiť, že dňa 10. 6. 1938 v smysle výmeru mestského notárskeho úradu v Bratislave č. 51974/adm. 1938 vystúpila z cirkvi židovskej a bola prijatá do cirkvi katolíckej. Pokrstená som bola 28. 10. 1938 v Piešťanoch. Krstný list úctive pripojujem. Preto úctive žiadam, ráče túto zmenu v matrike previesť a pri mojom prepise k Droví. Emilovi Kordičovi, advokátovi v Piešťanoch, do ohľadu vziať.*“ Advokátska komora sa opätovne obrátila na *Združenie advokátov Slovákov* s otázkou, či „*proti vyhovneniu žiadateľky niet príčiny*“. Odpoveď bola negatívna: „...*úctivo sdelujeme, že trváme na svojom návrhu zo dňa 19. 1. 1939, v ktorom priaznivé vybavenie žiadosti nedoporučujeme.*“ In Matrika SAK, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, Spisy, Osobné veci advokátskeho osnovníka Dr. Alžbety Földešová – Dušeková z Bratislavy č. 21/1935/III, uznesenie Advokátskej komory v Bratislave z 11. 2. 1939 č. 21/1935/III/7 o výmaze zo soznamu osnovníkov; žiadosť z 20. 2. 1939; list komory z 20. 2. 1939 *Združeniu advokátov Slovákov*; odpoveď *Združeniu advokátov Slovákov* komore z 8. 3. 1939

advokácie, ale veľké zmeny sa udiali v dôsledku protižidovskej legislatívy – selekcia v spoločnosti a selekcia aj v advokácii – výmazy Židov.

Vládne nariadenie č. 63/1939 Sl. z. o vymedzení pojmu Žid obmedzilo pôsobenie Židov v jednotlivých profesiách – advokát, verejný notár, redaktor. Počet Židov advokátov a advokátskych osnovníkov sa určil na 4 percentá celkového počtu zapísaných členov príslušnej komory. Prebytok sa z úradnej moci mal vymazať zo zoznamov príslušných komôr. Ministerstvo pravosúdia mohlo ponechať advokátov Židov nad určený počet, avšak do 10 percent celkového počtu členov komory. Uvedené zrealizovalo ministerstvo pravosúdia.

Bratislavská advokátska komora mala veľký úbytok najskôr v dôsledku územných strát. Na začiatku roka 1938 evidovala 800 advokátov, po Viedenskej arbitráži, na konci tohto roka, 611. V Advokátskej komore v Bratislave⁴⁰ po zistení, že v komore je zapísaných k 20. 4. 1939 spolu 599 advokátov a 171 kandidátov, bol určený prípustný počet židovských advokátov – 24 a kandidátov – 7.⁴¹ Na konci roka 1939 evidovala už len 348 (a v roku 1943 evidovala 300) advokátov.

Martinská komora evidovala na začiatku roka 1938 celkovo 438 advokátov a na konci tohto roka v dôsledku územných strát už len 257. V Advokátskej komore v Turčianskom Sv. Martine⁴² po zistení, že v tejto komore je zapísaných k 20. 4. 1939 spolu 251 advokátov a 77 osnovníkov, bol ustanovený prípustný počet advokátov Židov 10 a osnovníkov Židov 3. Na konci roka 1939 tu bolo evidovaných len 129 advokátov. V roku 1943 tu pôsobilo 120 advokátov.

Na porovnanie: stav advokácie klesal aj v zemiach českej a moravskosliezskej. V roku 1938 bolo v Advokátskej komore Praha zapísaných 2 854 advokátov, v roku 1944 už len 1 281. V Advokátskej komore Brno bolo v roku 1938 zapísaných 850 advokátov a v roku 1944 len 483⁴³.

Dá sa povedať, že na Slovensku v priestore, ktorý mali, robili, čo mohli – advokátske komory i advokáti samotní. O nadpráci nemožno hovoriť. Plošné preverovanie advokátov a koncipientov, či sú alebo nie sú Židmi, určilo komorám ministerstvo pravosúdia a určilo aj formulár na preverovanie. Advokátske komory teda advokátov preverovali, no robili to tak, aby čím dlhšie ponechali týchto advokátov v praxi, často až do roku 1942.

Pôvodný vysoký počet v stave sa stal minulosťou, advokátov bolo v dôsledku územných strát i protižidovskej legislatívy primálo. Nastúpili legislatívne riešenia, ktoré sa

⁴⁰ Uznesenie Správneho výboru Advokátskej komory Bratislava č. 36/1939 I. o určení počtu advokátov Židov zo dňa 23. 5. 1939; Úradné noviny, časť I., č. 33 zo dňa 23. 5. 1939, s. 278.

⁴¹ Dňa 9. 6. 1939 bolo prijaté Uznesenie správneho výboru advokátskej komory v Turčianskom Sv. Martine č. 110/1939/I. o ustálení mien ponechaných advokátov Židov a advokátskych osnovníkov Židov a dňa 21. 6. 1939 bol uverejnený v Úradných novinách ako Úradná správa č. 36/1939/I. obdobný zoznam ponechaných advokátov Židov Advokátskej komory v Bratislave; Úradné noviny, časť I., č. 38 zo dňa 17. júna 1939, s. 304 a Úradné noviny, časť I., č. 44 zo dňa 28. 7. 1939, s. 358.

⁴² Uznesenie Správneho výboru Advokátskej komory Turč. Sv. Martin č. 110/1939/I. o usmernení počtu židovských advokátov zo dňa 13. 5. 1939; Úradné noviny časť I., č. 35 z 26. 5. 1939, s. 284.

⁴³ Dôvodová správa k osnove zákona zo dňa ... 1946 o úprave niektorých otázok týkajúcich sa advokácie, č. 48011/45-1/6, 1. 2. 1946. Umiestnenie: Bratislava: Slovenský národný archív, fond PS, krab. 752.

dotkli samotného slobodného výkonu advokácie a umožnili „poumiestňovať“ advokátov tam, kde ich bol aktuálny nedostatok. Podľa prvého zásahu v roku 1938 bol výbor komory oprávnený odoprieť zápis na žiadané sídlo, ak by tým bol ohrozený verejný záujem. Ale výbor komory nemohol priamo určiť advokátovi sídlo („v *tom meste alebo v obci, kde práve advokátových služieb obyvateľstvo skutočne postrádalo*“). Legislatívne sa uľahčoval prestup medzi súdnictvom a advokáciou, ale ani to nestačilo. V roku 1943⁴⁴ sa odôvodnila potreba určiť sídlo novozapisovaným advokátom. Ustanovilo sa, že sídlo advokátovi bude určovať minister pravosúdia po vypočutí príslušného výboru komory (z. č. 173/1943 Sl. z.).⁴⁵

Štát zasiahol do slobodného výkonu advokácie oprávnením určiť mu sídlo. Sloboda advokáta sa o čosi viac zúžila.

Spomenula som negatívne skúsenosti, no treba spomenúť aj pozitívne. Advokáti naďalej s vnútornou slobodou obhajovali svojich klientov, a to aj v kauzách proti režimu. Práve zastupovanie proti štátu znamenalo takmer isté osobné následky pre samotného advokáta. A aj to bola realita. Napriek tomu sa advokáti svojmu povolaniu nespreneverili. Advokácia bola potláčaná systémovo, no v individuálnom konaní bol advokát naďalej vnútorne slobodný a dôsledne obhajoval práva svojich klientov, nech by to bol aj oponent režimu a nech by to bolo proti komukoľvek.

Možno uviesť príklad, ktorý sa viaže na procesy po potlačení Slovenského národného povstania a kde sa preukázala osobná statočnosť advokátov a pevné zotrvanie v úlohe obhajcov v kauze Vavro Šrobár a spol.⁴⁶ Pojednávanie pred Krajským súdom v Bratislave sa konalo v decembri 1944. Predseda senátu vykázal nemeckých pozorovateľov a súd napokon, hoci sa to očakávalo, trest smrti neuložil, Šrobárovi uložil doživotie a ostatným

⁴⁴ Snem Slovenskej republiky 1943, I. volebné obdobie. 10. zasadanie. 829, Zpráva ústavnoprávneho výboru o vládnom návrhu zákona o úprave niektorých právnych pomerov advokátov /tlač 808/. http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0829_00.htm.

⁴⁵ Ústavnoprávny výbor odporúča predloženú osnovu slávnemu Snemu na uzákonenie. V Bratislave 4. 11. 1943. Dr. Miloš Vančo v. r., podpredseda (bývalý tajomník martinskej komory, v rokoch 1921 – 1934, neskorší minister pravosúdia), Dr. Anton Hudec v. r., spravodajca. Zákon zo dňa 1943 o úprave niektorých právnych pomerov advokátov. Snem Slovenskej republiky sa uzniesol na tomto zákone: § 1. Sídlo novozapisovanému advokátovi určí minister pravosúdia po vypočutí príslušnej advokátskej komory. Takto prikázané sídlo môže si advokát zmeniť len zo závažných dôvodov a len so súhlasom ministra pravosúdia; pozri aj KEREČMAN, P., MANIK, R. *História advokácie na Slovensku*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 435.

⁴⁶ Spracované podľa PODOLEC, O. Prázdna lavica obžalovaných. In BYSTRICKÝ, V., REGUEOVÁ, J. a kol. *Storočie procesov, Súdny, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava : Historický ústav, Veda, vydavateľstvo SAV, 2013, s. 150-157. Obžaloba Ústredne štátnej bezpečnosti z októbra 1944 smerovala proti Vavrovi Šrobárovi a spol. Obžalovaní boli Vavro Šrobár, Ivan Viest, Peter Zafko, Jozef Šoltés, Ivan Štefánik a Jozef Lettrich. Na obžalovaných sa vzťahovali ustanovenia zákona, podľa ktorého sa zločinu mal dopustiť ten, kto by sa pokúsil pomocou použitia násilia zmeniť ústavu (najmä ak ide o samostatnosť, jednotnosť územia alebo republikánsku formu štátu), alebo pričleniť k cudziemu štátu územie republiky, alebo odtrhnúť od neho časť. Obžalovaní podľa obžaloby spĺňali podmienky, aby im bol uložený trest doživotného väzenia alebo trest smrti, pretože boli významnými činiteľmi podujatia, zneužila sa branná moc, obvinení si privlastnili si právomoc vyhradenú ústavným orgánom a konanie bolo v čase platnosti stanného práva; obžalovaní nezákonne pripravovali povstanie v Banskej Bystrici, pomocou armádných činiteľov vyhlásili mocensky ovládané územie za súčasť ČSR a spolupracovali so štátmi, s ktorými bola Slovenská republika vo vojnovom stave. Pojednávanie bolo v neprítomnosti obžalovaných, ktorí sa v tom čase skrývali.

od 20 do 30 rokov väzenia. Súd zrejme ovplyvnil aj vtedajší vývoj na fronte a očakávané budúce politické konzekvencie. Nemecká strana to však považovala za urážku a diplomaticky zasiahla nôtou, aby slovenská strana okamžite revidovala rozsudok, vytvorila ad hoc nový súd a do troch dní odsúdila obžalovaných na trest smrti. Zároveň mala slovenská strana daných troch sudcov senátu internovať. Udal sa tak 31. 12. 1944. V ten deň bolo prijaté vládne nariadenie s mocou zákona, podľa ktorého minister pravosúdia mohol nariadiť revíziu rozsudkov v trestných veciach vynesených po 1. 9. 1944 v trestných veciach, kde sa konalo v urýchlennom pokračovaní, a na revíziu rozsudkov sa zriadil pri Najvyššom súde osobitný senát. Vzniklo silné napätie, z ktorého bolo zrejme, že ak slovenské orgány nevyhovejú nemeckým požiadavkám, civilné súdnictvo nahradia nemecké vojenské sudy. Ustanovení advokáti napriek upozorneniam, aby nevznášali žiadne námietky a obmedzili sa len na prípadné poľahčujúce okolnosti, však počas procesu použili všetky opravné prostriedky (námietky proti podaniu obžaloby, námietky príslušnosti súdu, odvolanie proti prvostupňovému rozsudku, sťažnosť proti právoplatnému druhostupňovému rozsudku).⁴⁷ Podľa všetkého ustanovení advokáti pre svoju „drzosť a protinemecký postoj“ mali byť zadržaní a transportovaní do koncentračného tábora v Nemecku s poznámkou návrat nežiaduci, k čomu však napokon nedošlo.⁴⁸

Potvrdená skúsenosť – ani silný režim (policajný štát) nevie advokáta zlomiť.

Ako sa advokáti veľmi rýchlo prispôbili novej atmosfére?

Každý sa veľmi rýchlo prispôbi novému situácii. Zasiahli vôbec advokáti, keď sa začali „základy nakláňať“? Bolo by to vhodné? Lebo konkurencia je vážna vec a prietkanie preplneného stavu v konečnom dôsledku je pre tých, čo „vydržia“, prospešná. Ide o obdobie, ktoré ešte potrebuje svoje spracovanie a odstup. Najľahšie je zjednodušiť a odsúdiť. Pritom buď odsúdiť toho, kto držal moc, alebo odsúdiť tých, ktorí moc nedržali, ale ktorí dovolili, že takáto moc mala možnosť reálne fungovať, či dokonca emigrovali, alebo aj – aj?

Ako je možné, čo sa udeje, čo sa ohrozí, kam sa veci vychýlia, že vedome človek posunie svoj cit pre spravodlivosť a pre všeobecné dobro? Keď človek začne mimoriadne

⁴⁷ Spracované podľa JAMNICKÝ, A. *Oprášené histórie*. Bratislava : Pama, 2002, s. 238-242; Dňa 3. 1. 1945 sa uskutočnilo pojednávanie pred osobitným päťčlenným senátom Najvyššieho súdu, kde jedna osoba bol sudca a ostatní zástupcovia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, Hlinkovej Gardy a Deutsche Partei. V tom čase sudcovia senátu prvostupňového konania už boli internovaní v Ilave. Pojednávanie malo byť ukončené do 12.00 hodiny, ale nemohlo sa začať, lebo stále nebolo tlačou vyhotovené vydanie Slovenského zákonníka č. 255 z 31. 12. 1944. To sa podarilo až okolo pol jedenástej. Advokátmi ef offio boli Aristid Jamnický, Pavel Šimkovic, Alexander Šimkovic a Ivan Urbánek. Advokát Urbánek namietal zmätočnosť konania, lebo rozsudok s nariadenou revíziou ešte nebol právoplatný a revíziu mohli podliehať podľa najaktuálnejšej úpravy iba právoplatné rozhodnutia. Predseda senátu sa ohradil, že sťažnosť ako neprípustná bola zamietnutá. Advokát uviedol, že proti odmietnutiu sťažnosti bol podaný rozklad, ktorý má odkladný účinok a o ňom rozhodnuté nebolo. Senát sa poradil a predseda senátu požiadal advokátov, aby prevzali antidatované uznesenie o zamietnutí rozkladu. Potom sa advokáti sústredili na poľahčujúce okolnosti „osvedčených pracovníkov z rôznych oblastí života“. Napokon bol vyhlásený rozsudok, v ktorom boli všetci obžalovaní v neprítomnosti odsúdení na trest smrti.

⁴⁸ Pozri KEREČMAN, P. Trest pre obhajcov. Bulletin slovenskej advokácie, č. 5/2017, s. 61-63.

ne opatrenia – lebo sú mimoriadne časy – brať za nevyhnutné? Zároveň sa nespojí s druhými a verejne sa nevysloví, že „ale veď cisár je nahý!“ (!?). Človek rieši ťažké otázky s ohľadom na všetky ľudské dôvody a nachádza ľudské riešenia. Niet čo vyčítať, sme ľudia a sami to dobre poznáme. Nielen na Slovensku. Veľká časť sveta sa v takýchto „posunoch“ v hodnotách a v mnohom ďalšom zmietala väčšinu 20. storočia. Nielen tesne pred druhou svetovou vojnou, nielen počas nej, nielen tesne po nej, hoc aj celých 40 rokov (ako napríklad u nás 1948 – 1989). Ako sa z toho vieme poučiť dnes? Nedávajme si veľké ciele. Stačí ísť po krôčikoch a najmä dobre sa pozerat' všetkými smermi – dozadu, dopredu, do strán. Vidieť negatíva, pozitíva a v nich naše osobitosti. Veľmi ťažká otázka: ako spravodlivo usporiadať vzťahy – aj tie verejnoprávne, aj tie súkromnoprávne?

Preto možno otázku posunúť: Ako sa aj advokáti veľmi rýchlo prispôsobili novej atmosfére?

V záujme budovania „slovenskej národnej jednoty“ boli postupne likvidované demokratické prvky spoločensko-politického života. V priebehu niekoľkých mesiacov ľudia prevzali kontrolu nad šírením informácií a zlikvidovali tlač svojich protivníkov aj vládnych partnerov. Vzdelávací systém ovládli po vynútenom odchode českých pedagógov a vedeckých pracovníkov. Likvidácia režimu parlamentnej demokracie aj so všetkými jej pravidlami a inštitúciami sa odohrala bez akéhokoľvek viditeľného odporu či protestu. V atmosfére neistoty a strachu z budúceho osudu krajiny, vo vidine blížiacej sa vojny a s pocitom potreby konsolidácie vnútorných pomerov väčšina slovenskej spoločnosti vítala a podporovala protidemokratické zmeny, a aj kritici postupne rezignovali a akceptovali ľudáckych vládcov, prípadne sa sťahli z verejného života alebo si vybrali emigráciu. Všetky rýchle zmeny sa diali pod vplyvom nekompromisných populistických útokov riadených Úradom propagandy dehonestujúcich demokraciu, centralistický režim Československej republiky a jej pluralitný parlamentný systém.⁴⁹

Ani silný režim (policajný štát) nevie advokáta zlomiť. Vie ho odstrániť, vie ho zlikvidovať, ale nie zlomiť. On je od podstaty slobodný.

Advokácia v socializme

Aj po vojne znova nastali zmeny v zoznamoch advokátov a koncipientov. Tentoraz sa predbežne zistili advokáti nemeckí a maďarskí – a boli vyčiarknutí zo zoznamov. Pristúpilo sa k vytváraniu nových zoznamov na základe prihlášok. Kritériá na nové zoznamy nadväzovali na legislatívu vyrovnania sa s Maďarmi, Nemcami a fašistickými kolaborantmi.

V roku 1945 sa legislatívne potvrdil zásah do slobodného výkonu advokácie. Bolo možné určiť sídlo alebo presídlenie advokáta na „potrebné miesto vo verejnom záujme“ advokátskou komorou.

Krátko po vojne evidovala advokátska komora na Slovensku 329 advokátov.

⁴⁹ BYSTRICKÝ, Valerián. Úvod. Vznik Slovenského štátu. In KAMENEC, I., HRADSKÁ, K. a kol. *Slovensko v 20. storočí : Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava : Veda, 2015, 480 s.

Celospoločenské zmeny smerujúce k poštátneiu všetkých prejavov spoločenského života sa týkali aj advokácie. Prvý spoločný československý advokátsky poriadok z roku 1948 so samosprávnymi advokátskymi komorami a slobodným výkonom advokácie nepočítal. Svoju úlohu v tomto procese splnili akčné výbory, ktoré boli zriadené pri jednotlivých komorách. Socialistické obdobie prinieslo systémové zmeny organizácie advokácie, ale aj výkonu povolania.

Advokátske komory boli zrušené a advokátov zastrešovali krajské združenia advokátov (19 v Československu) a ústredné združenie advokácie so sídlom v Prahe. Na ich čele boli ministrom spravodlivosti vymenované správne komisie, ktoré do rokov 1950 – 1951 postupne rozhodovali o prevzatí/neprevzatí advokátov a neprevzatým menovali likvidátorov. Krajské združenie prijímalo a vylučovalo svojich členov a prijatým určovalo sídlo. Keď sa po vojne znova zvýšil stav v advokácii na Slovensku na približne 500 advokátov, výsledkom po procese neprevzatí do „*KáZetÁčok*“ v roku 1951 bol stav na Slovensku 195 advokátov.

Možno uviesť príklad, hoci anonymne, takýchto podobných však bolo mnoho. B. L., od roku 1933 advokát v Bratislave, pôsobil aj v *Združení advokátov Slovákov*. V novembri 1938 sa stal riadnym členom výboru Advokátskej komory v Bratislave. V roku 1942⁵⁰ na základe predloženého potvrdenia komora zistila, že advokát vyhovel vládnemu nariadeniu 198/1941 Sl. z., „*nie je žid, ani židovský miešanec, a je oprávnený advokátstvo vykonávať*“. Po vojne bol v júli 1945 na svoju žiadosť zapísaný do zoznamu advokátov Advokátskej komory v Bratislave, neboli nijaké námietky ani po stránke národnej ani politickej a komora mu určila sídlo Bratislavu. Podľa kádrového posudku o B. L., frekventantovi štátnopolitického školenia v Starom Smokovci, 23. 1. 1950 – 3. 2. 1950, jeho pomer k ľudovodemokratickému zriadeniu je nejasný, povaha slušná, rozumná, na školení bol aktívny. Podľa kádrového posudku z apríla 1950: „*je z učiteľskej rodiny, ako presvedčený ľudák a člen HSLS bol členom výboru Advokátskej komory Bratislava, v procese pred Národným súdom bol obhajcom Jozefa Tisa po určitý čas, funkcie sa vzdal – nepodarilo sa mi zistiť, z akej príčiny. Jeho chovanie a výroky nie sú namierené proti zriadeniu, ale cítiť na ňom nános ponímania práva podľa buržoázneho učenia, k robotníckej triede nemal žiaden vzťah, bezohľadne vymáhal pohľadávky v prospech kapitalistických klientov, jeho ideálom bol len zisk. Je uzavretej – málo spoločenskej povahy, niet konkrétnych sťažností politického charakteru. Nedoporučuje sa však zastávať funkciu advokáta v kraji.*“ V júli 1950 bola schválená likvidácia jeho advokátskej kancelárie a bol začlenený do výroby. Pracoval v Slovenskej sklárni, národný podnik, Katarínska Huta, ako administratívny úradník. V roku 1952 si jeho kádrový posudok vyžiadali Pohronské strojárne, národný podnik, Výhne.

Samozrejme, celkom mimoriadne aj dodnes pôsobí obdobie päťdesiatych rokov 20. storočia a zinscenovaných politických procesov, ktoré sa týkali celej justície, advokácie i advokátov samotných.⁵¹

⁵⁰ Uznesenie Advokátskej komory Bratislava č. 41/1933/II/2 zo dňa 25. 6. 1942.

⁵¹ Podrobnejšie pozri napríklad proces tzv. Slánskeho a proces s buržoáznyimi nacionalistami. In KE-RECMAN, P. *Advokáti DAVISTI – Vladimír Clementis, Ján Poničan, Daniel Okáli*. Bratislava : SAK, 2017, s. 374-395.

Zákonná úprava advokácie od roku 1948 sa postupne niekoľkokrát zmenila, v roku 1951, 1963 a po uzákonení československej federácie (1968) slovenská advokácia získala svoj republikový zákon v roku 1975.

Advokácia síce dostala istú mieru samosprávy, ale už šlo z veľkej časti o poštátnený režim. Advokát naďalej poskytoval právnu pomoc svojmu klientovi, ale otázka odmeňovania bola vyriešená inak. Advokát bol povinný zúčtovať a odvieť platy prijaté pri vykonávaní advokácie krajskému združeniu, ktoré z nich periodicky rozdeľovalo advokátom odmeny vo forme mzdy, s prihliadnutím na nimi vykonané práce. Náklady krajského združenia boli hradené z odmien zúčtovaných advokátmi. Akoby sa advokát dostal do pozície takmer zamestnanca.

Začiatok 70. rokov znamenal obdobie normalizácie. Spomenúť možno povinné previerky a vyjadrenia vzťahu k 1968 roku, tiež dosadenie „spol'ahlivých kádrov“ do čela advokácie (napríklad do ústredia i do KZA Bratislava z prokuratúry).

Celé obdobie socializmu v advokácii je charakteristické tým, že osoby do najvyšších funkcií pred ich zvolením museli schváliť stranické orgány podľa kádrového poriadku Komunistickej strany Slovenska.⁵² Poskytovanie advokácie v tomto období predstavovalo obhajobu v trestných veciach, zastupovanie jednotlivcov a poskytovanie (výnimočné prípady) právnej pomoci socialistickým organizáciám.

Napriek takýmto obmedzeniam mal vzťah medzi advokáciou a štátom svoje pnutia. Advokát bol stále považovaný ako akési ohrozenie režimu. On totiž nevedel byť podmanený štátu, lebo nebol štátnym úradníkom, nereprezentoval štát, hoci záujmy socialistického zriadenia mu mali byť prvoradé.

Socialistické obdobie advokácie ešte čaká na svoj podrobný výskum a zhodnotenie, ku ktorému sú cenným zdrojom i spomienky samotných advokátov. Nesporné je, že sa začínajú črtáť čoraz jasnejšie obrysy, ktoré potvrdzujú, že nič nie je iba čierno-biele. Ani monolit socializmu nie je taký jednotný, ako sa dlho javil, a obsahoval vnútri svojich štruktúr rôzne prúdy. Nielen na najvyššej štátnej úrovni, ale aj v advokácii.

Advokáta nezlomil ani socializmus. Potvrdzuje to fakt, že „pre vec socializmu nestačila“ iba právna úprava, ktorá silnejšie previazala výkon advokácie so štátom a väčšmi ho podriadila dozoru ministerstva, a aj ho kádrossovplyvňovala v prospech štátnej ideológie a politiky. Permanentné obmedzenie advokácie v tomto období preukazuje umelo udržiavaný veľmi nízky stav. Advokátov na Slovensku od roku 1951 bolo stále čosi pod 200. Až od 80. rokov 20. storočia počet advokátov postupne vzrastal, od 200 do 270 v roku 1990.

Advokát pre silný štát vždy predstavuje hrozbu. Advokát je totiž odborne zdatný a vnútorné slobodný. Advokát aj v období socializmu predstavoval slobodného a vzdelaného človeka, často pamätajúceho na úplne iné štátoprávne pomery, úplne iný prístup k uplatňovaniu práva, ktorý vedel použiť v prospech klienta všetky účinné právne prostriedky.

Socializmus si tak pomáhal aj náhradami: minister spravodlivosti mohol udeliť zamestnancom národného podniku, prípadne jednotnej odborovej organizácii oprávnenie

⁵² DETVAI, Š. Slávnostný príhovor predsedu SAK Štefana Detvaia k 20. výročiu znovuzískania nezávislosti advokácie. BSA č. 7-8/2010, s. 9.

zastupovať národný podnik pred súdmi v prípadoch, v ktorých bolo predpísané zastupovanie advokátom. V takomto zastúpení mali národný podnik a jednotná odborová organizácia proti odporcovi nárok na odmenu a náhradu trov, ako keby boli zastúpení advokátom.

Advokáti sa však prejavovali svojou osobnou statočnosťou s vedomím ohrozenia vlastnej kariéry aj obhajobou politických odporcov režimu.⁵³

Súčasnosť – advokácia pre štát a štát pre advokáciu

Slovenská advokátska komora nadviazala na tradíciu samosprávnej organizácie advokácie.⁵⁴ Dnes je to stavovská organizácia s dlhodobou vysokým štandardom základných princípov výkonu advokácie, ktorými sú nezávislosť, etika, samoriadenie profesie. „*V tomto ohľade patríme medzi najvyššie komory a môžeme byť na to hrdí.*“⁵⁵

Úlohy pre obe strany – advokáciu i štát – sú zrejmé. Advokácia má dbať o vysokú odbornú i morálnu úroveň advokáta, má vychovávať a vzdelávať koncipientov, má dbať o riadnu koncipientsku prax, má realizovať prísne skúšky a v individuálnych prípadoch porušenia vyvodzovať disciplinárnu zodpovednosť. To je úloha predovšetkým advokátskej komory. Takíto advokáti sú potom prospešnou súčasťou výkonu spravodlivosti v štáte, pretože v individuálnych prípadoch poskytnú právnu radu, obhajobu, pomoc. Nech sú ťažkosť alebo krivda akákoľvek, advokát vie zvážiť možnosti klienta a v rámci právneho poriadku nájsť cestu.

Štát má držať právne aj mimoprávne prostredie také, aby v ňom mohla existovať samosprávna advokátska komora (nastaviť podmienky vstupu do advokácie a podobne) a aby advokát mohol slobodne a nezávisle vykonávať svoje povolanie a plniť svoje funkcie v právnom štáte a v jeho justičnom systéme.

Ak sa štát rozhodne, je koniec slobody advokácie. Príkladov z našej histórie nájdeme niekoľko. No dejiny zároveň ukazujú, že advokát je ten, čo vie vydržať a obstať.

⁵³ Autori publikácie *Nestoři české advokacie* (2016), Petr Toman a kol., pripravujú prácu o jednotlivých advokátoch, ktorí v období socializmu v Československu obhajovali disidentov (napr. Dagmar Burešová, obhajkyňa matky Jana Palacha, a iní). O slovenských skúsenostiach sa možno dozvedieť z publikácie *Advokácia v spomienkach advokátov* (SAK, 2013).

⁵⁴ „Porevolučný“ z. č. 132/190 Zb. o advokácii a súčasný z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

⁵⁵ Tak sa vyjadrila JUDr. Čechová, ktorá je členkou International Bar Association od roku 1991 a dlhodobo zastupuje záujmy SAK v orgánoch IBA. IBA združuje viac ako 80-tisíc advokátov a 190 advokátskych komôr z vyše 160 krajín sveta, vznikla v roku 1947. Rozhovor: Medzinárodná advokátska komora (IBA). „Globálny hlas advokácie“ má veľa čo povedať aj slovenským advokátom. JUDr. Katarína Čechová, Bulletin slovenskej advokácie č. 10/2018, s. 4-5.